

1.5 Vývoj počtu obyvatel a faktické obyvatelstvo

Populační velikost je stále jednou ze základních charakteristik vyjadřujících významnost sídla v hierarchii systému osídlení. Růst počtu obyvatelstva v sobě nese syntetickou informaci o "úspěšnosti" konkrétního sídla, jeho atraktivitě pro investice i vyjádření rezidenčních preferencí obyvatelstva. Statisticky evidované údaje o počtu obyvatel jsou navíc podstatné při rozdělování financí ze státního do obecních rozpočtů. Oproti minulosti, kdy možnosti stěhování a obecně mobility byly do značné míry omezeny, je v současnosti stále významnějším faktorem při sledování vývoje počtu obyvatelstva v podrobnosti obcí validita takových dat. Stále více se totiž rozcházejí počty obyvatel zjišťované na základě různých typů evidence. Koncepty trvalého bydliště jsou do značné míry překonané jak ve výzkumných diskurzech, tak v praktickém využití. Důvodem je především rostoucí fluktuace a mobilita.

Stále menší vázanost obyvatelstva k jednomu místu se projevuje v různých sociálních prostorech a ztěžuje množství geografických analýz. Relativizují se zejména koncepty dojížděky založené na rutinních pohybech v rámci denního systému vztahů. Mnohem obvyklejší jsou v řadě nových, flexibilních modech práce, služeb, bydlení i rekreace pohyby nerutinní a nepravidelné. Je proto mimořádně obtížné najít například typické místo práce, nakupování a stále častěji i bydlení a rekreace. V současnosti již není neobvyklé rozdílné bydliště členů jedné rodiny, sezónní bydlení na chatě nebo chalupě (druhé bydlení), dlouhodobější výjezdy do zahraničí nebo několik rezidenčních míst závislých na pestrých aktivitách a jejich lokacích (třetí bydlení). Tento pohled však zcela zásadním způsobem mění náhled na některé základní koncepty v sociální geografii, které se opíraly doposud právě o rutinní pohyby (dojížděku). Mezi problematické stránky fungování lokálních komunit a obcí můžeme následně zařadit například otázky, ve které z obcí s obvyklým pobytem bychom měli být hlášeni, kde bychom měli uplatnit své volební právo, kde bychom měli platit daně a spolurozhodovat o místním dění.

Cílem mapy je postihnout dva aspekty populační statistiky na úrovni obcí Česka. První informací je údaj o vývoji počtu trvale bydlícího obyvatelstva mezi sčítáními lidu v letech 1991–2011, který nabízí základní syntetickou informaci o geografické distribuci v růstových a ztrátových oblastech Česka (v mapě jsou zobrazeny intervaly odpovídající rovnoměrnému rozdělení obcí do skupin). Druhým cílem je zmapovat rozdíly mezi trvale bydlícím a obvykle bydlícím obyvatelstvem především v suburbánních zónách Česka. Jednou ze zcela nových možností sledování tohoto fenoménu je odlišení tzv. obvyklého a trvalého bydliště, které se zjišťovalo v posledním sčítání lidu v roce 2011. Výsledky sčítání lidu 2011 poprvé nabízejí údaje za tzv. obvykle bydlící obyvatelstvo. Místo obvyklého bydliště je v cenzu definováno jako místo, kde osoba obvykle tráví období svého každodenního odpočinku bez ohledu na dočasnou nepřítomnost z důvodu rekreace, návštěv, pracovních cest, pobytu ve zdravotnickém zařízení apod. a kde je členem konkrétní domácnosti. Přitom bylo rozhodující kritérium 12 měsíců pobytu na území Česka, případně i úmysl dlouhodobého pobytu (Základní výsledky, 2012).

	1991	2001	2011	Změna 2011/1991 (1991=100%)
Města nad 10 tis. obyvatel	5 650 475	5 522 156	5 469 513	96,8
Suburbánní zóna 1	75 908	86 422	155 340	204,6
Suburbánní zóna 2	203 253	215 051	276 547	136,1
Suburbánní zóna 3	1 052 353	1 085 870	1 193 140	113,4
Ostatní obce	3 320 226	3 320 561	3 396 069	102,3
CELKEM	10 302 215	10 230 060	10 490 609	101,8

Tabulka 1.7: Vývoj počtu trvale bydlících obyvatel podle zón v letech 1993–2011

Zdroj: Historický lexikon obcí, 2007; SLDB 2011

V mapách je znázorněn vztah mezi přírůstkem/úbytkem počtu obyvatel v celém transformačním období mezi lety sčítání 1991–2011 a poměrem trvale a obvykle bydlícího obyvatelstva v roce 2011. Cílem bylo ukázat oblasti s největšími disproporcemi mezi trvale hlášenou populací a skutečně bydlícím (faktickým) obyvatelstvem. K největším nárůstům počtu obyvatelstva došlo v první suburbánní zóně, která je sice populačně nejmenší, avšak vykazuje vysokou dynamiku růstu. Další části sídelního systému včetně venkovských sídel mají již menší přírůstky, města jako celek za posledních 20 let obyvatelstvo ztrácejí (viz tabulka 1.7). V současné době se vede relativně čilá debata nad faktory, dopady i budoucím vývojem těch oblastí Česka, které se nacházejí za hranicí suburbánních zón, zejména s využitím konceptu *kontraurbanizace*. Více informací je možné načerpat ze specializovaných publikací (Čermák, Hampl, Müller, 2009; Ouředníček, Špačková, Feřtová, 2011; Šimon, 2011; Ouředníček, Novák, Šimon, 2013).

V případě odlišností trvale a obvykle bydlícího obyvatelstva jsme předpokládali, že největší disproporce budou v územích s velkým počtem nově dokončených bytů, tedy především v suburbánních oblastech v zázemí velkých měst. Tento předpoklad se do značné míry potvrdil a podíl "nehlášených" je skutečně závislý na gradientu město-suburbium-venkov (viz tabulka 1.8). Největší rozdíl v počtu trvale bydlícího a obvykle bydlícího obyvatelstva vykazuje první suburbánní zóna následovaná druhou zónou. Třetí zóna už představuje spíše prolínání venkova a suburbia s hodnotou celostátního průměru. Je tedy zřejmé, že k největším rozdílům dochází jednak v územích se slabým ekonomickým potenciálem, jednak v oblastech nové výstavby a možná také v územích s rezidenční funkcí a větším podílem tzv. druhého bydlení. Všechny tyto úvahy se snažíme dále rozvádět v případě přípravných analytických map v podrobnějším měřítku sledování (kapitola 2 a 3).

Větší počet trvale bydlícího oproti obvykle bydlícímu obyvatelstvu na úrovni celého státu můžeme zřejmě přisuzovat rozdílům mezi předběžnými a definitivními výsledky cenzu. Část populace také vykazovala obvyklé bydliště v zahraničí. Tyto údaje nebyly v době publikování tohoto textu ještě k dispozici. Praktické využití údajů o obvyklém

obyvatelstvu je k dispozici pro účely populačních prognóz suburbánní zóny Prahy a spádového území obce Dolní Břežany v kapitolách 2 a 3.

	Počet obyvatel s trvalým pobytem	Počet obyvatel s obvyklým pobytem	Počet obyvatel s obvyklým pobytem na 100 obyvatel s trvalým pobytem
Města nad 10 tis. obyvatel	5 469 513	5462326	99,9
Suburbánní zóna 1	155 340	167927	108,1
Suburbánní zóna 2	276 547	284712	103,0
Suburbánní zóna 3	1193140	1186597	99,5
Ostatní obce	3396069	3334998	98,2
CELKEM	10490609	10436560	99,5

Tabulka 1.8: Srovnání počtu obyvatel s trvalým a obvyklým pobytem podle zón v roce 2011

Zdroj: SLDB 2011

Literatura:

ČERMÁK, Z., HAMPL, M., MÜLLER, J. (2009): Současné tendence vývoje obyvatelstva metropolitních areálů v Česku: dochází k významnému obratu? *Geografie*, 114, č. 1, s. 37–51.

OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., ŠIMON, M. (2013): Současné změny migrační bilance nejmenších českých obcí. In: Svobodová, H. ed.: *Nové výzvy pro geografii*. Sborník příspěvků Výroční konference České geografické společnosti, 3. – 7. září 2012, Brno, Masarykova univerzita, s. 246–255.

OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., FEŘTROVÁ, M. (2011): Změny sociálního prostředí a kvality života v depopulačních regionech České republiky. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 47, č. 4, s. 777–803.

ŠIMON, M. (2011): Kontraurbanizace: chaotický koncept? *Geografie*, 116, č. 3, s. 231–255.

Základní výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 – Česká republika a kraje. Praha, Český statistický úřad.

Zdroje dat:

Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Praha, Český statistický úřad.

Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Předběžné výsledky za trvale bydlící obyvatelstvo po obcích. Praha, Český statistický úřad.

Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Počet obyvatel pro obvykle bydlící obyvatelstvo po obcích. Praha, Český statistický úřad.